

A Börtönlelkészi Szolgálat múltja, jelene és jövője egy rendhagyó interjú keretében bemutatva

The past, present and future of the Prison Chaplaincy Service,
presented in an irregular interview

Kovács Mihály

szolgálatvezető, bv. ezredes
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Fogvatartotti Ügyek Szolgálata
kovacs.mihaly@bv.gov.hu

Absztrakt

A Börtönlelkészi Szolgálat tevékenysége és működése hatékonyan hozzájárulhat a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai célkitűzéseinek megvalósításához, de optimális esetben egyértelműen támogatja az eseményektől mentes, biztonságos fogva tartást, a fogvatartottak együttműködési hajlandóságának fokozását, a szabadulásuk utáni visszailleszkedésre vonatkozó reális célok kialakulását. Fontos, hogy a mindennapi gyakorlatban a büntetés-végrehajtási intézetekben szolgáló börtönlelkészek az általuk biztosított egyéni és csoportos lelkigondozói tevékenységekkel és foglalkozásokkal az elmúlt időszakban ismét növekvő fogvatartotti létszámhelyzetre tekintettel jól kiegészítik a reintegrációs tisztek és pszichológusok által tartott foglalkozásokat, ezáltal a dinamikus biztonságot is erősítve. A börtönlelkészek esetében fontos kiemelni, hogy a civil, lelkészi hivatásukat némiképpen felülírja a börtönlelkészi státuszuk betöltése, ami plusz feladatokat ró rájuk, hiszen nemcsak saját egyházuk képviselőjeként kell eljárniuk lelkészként, hanem más felekezetbe tartozó fogvatartottakkal is foglalkozniuk kell börtönlelkészként. Mindez esetenként egyfajta szerepkonfliktussal is együtt járhat, ennek ellenére a börtönlelkészek a belső konfliktusaikat feloldva igyekeznek elérni, hogy működésükkel és szakmai tevékenységükkel támogassák a büntetési célok érvényesülését. Közel nyolc év telt el azóta, hogy a börtönlelkészi szolgálattal kapcsolatos interjú jelent meg, ezért az eltelt időre, valamint az időközben bekövetkezett változásokra tekintettel mindenképpen aktualitása van annak, hogy egy rendhagyó interjú keretében megszólaltassuk a római katolikus, a református és az evangélikus felekezetek börtönlelkészi koordinátorait, illetve az országos hatáskörrel bíró izraelita börtönlelkészt.

Kulcsszavak: börtönlelkész, állam és egyház, keresztény alapok, büntetés-végrehajtási reintegrációs célok

Abstract

The activity and operation of the Prison Chaplain Service can effectively contribute to the realization of the professional objectives of the penitentiary organization, but in the optimal case it clearly supports incident-free, safe detention, increasing the willingness of prisoners to cooperate, and the development of realistic goals for reintegration after their release. It is important that, in daily practice, the prison chaplains serving in penitentiary institutions, with the individual and group counseling activities and sessions they provide, complement the sessions held by reintegration officers and psychologists, thereby also strengthening dynamic security, in view of the recent increase in the number of prisoners. In the case of prison chaplains, it is important to point out that their civil, pastoral vocation is somewhat overridden by their status as prison chaplain, which imposes additional duties on them, as they not only have to act as a representative of their own church as chaplains, but also deal with prisoners belonging to other denominations as prison chaplains. In some cases, all of this can be accompanied by a kind of role conflict, despite this, the prison chaplains resolve their internal conflicts and try to support the enforcement of the punishment goals with their operations and professional activities. Almost eight years have passed since the interview about the prison chaplain service was published, so in view of the time that has passed and the changes that have taken place in the meantime, it is certainly relevant to interview the prison chaplaincy coordinators of the Roman Catholic, Reformed and Evangelical denominations, as well as the Israelite prison chaplain with national jurisdiction, in an irregular interview.

Keywords: prison chaplain, state and church, Christian foundations, penitentiary reintegration goals

Bevezetés

A Börtönlelkészi Szolgálat (a továbbiakban: szolgálat) tevékenységével, működésével kapcsolatosan publikált interjú, kerekasztal-beszélgetés korábban a Börtönügyi Szemle 2015. évi 3. számában, a szolgálat 15. éves évfordulójának alkalmából jelent meg. A hivatkozott előzményi cikkben leginkább arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen változásokat éltek meg az elmúlt

évek során a börtönlelkészek. Sajnos az akkori interjúalanyok közül több korábbi koordinációs vezető már nincs közöttünk, L. Molnár István református felekezetű börtönlelkész úr 2019. évben, Hajdú Miklós katolikus felekezetű börtönlelkész úr pedig 2021. évben hunyt el, emléküket a büntetés-végrehajtási szervezet ápolja, őrzi. Schönberger András országos hatáskörrel rendelkező börtönlelkész rabbi pedig 2021 évben nyugállományba vonult.

A 2015. évi beszélgetést leginkább a státusz és a foglalkoztatási jogviszony körüli anomáliák témaköre határozta meg. A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi CXV. törvény (a továbbiakban: RIASZ törvény) hatályba lépését követően, 2019. február 15-étől a börtönlelkészek rendvédelmi alkalmazott jogviszonyba kerültek. A börtönlelkészeket delegáló egyházakkal történt előzetes egyeztetéseket követően a RIASZ törvény módosításra került, melynek értelmében a börtönlelkészek továbbra is rendvédelmi alkalmazottként látják el a feladataikat, azonban – tiszteletben tartva az egyházi önrendelkezés, szuverenitás elvét – a RIASZ törvény szabta kötelmi keretek jó része alól mentesítést kaptak.

Az interjú alanyai:

- Dr. Stift Zoltán római katolikus börtönlelkész, a katolikus felekezetű börtönlelkészek koordinátora;
- Szénási Jonathan Sándor református börtönlelkész, a református felekezetű börtönlelkészek koordinátora;
- Erdélyi Csaba evangélikus börtönlelkész, az evangélikus felekezetű börtönlelkészek koordinátora;
- Faith Ákos Áser rabbi, országos hatáskörrel rendelkező izraelita börtönlelkész.

Az interjú leírása

Igazodva a korábbi beszélgetés (fő) témájához első körben arra szeretném, hogy rávilágítsanak, mi módon, miben változott a szolgálatellátásuk, jelenleg hol a börtönlelkész helye a büntetés-végrehajtási intézetben (a továbbiakban: bv. intézet), melyek a feladatai és miben áll a felelőssége a delegáló egyház és a büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában?

Dr. Stift Zoltán: A börtönlelkészi szolgálat olyan elvont fogalom, mely sosem általánosságban válik valósággá, hanem mindig egy-egy meghatározott felekezet képviselőjében cselekvő konkrét személy tevékenységéként. A börtönlelkészek

saját identitása teremti meg a lehetőséget a keresztyén felekezetek közötti építő dialógus és az ökumenikus együttműködés számára, illetve alapozza meg az őszinte tiszteletet és a kölcsönös segítségnyújtást a különböző vallások képviselői között. Ha a börtönlelkész mindig valamely egyházi jogi személy nevében végzi munkáját, akkor tevékenysége csak az őt megbízó szándékának ismeretében értelmezhető helyesen. A katolikus egyház célja a „lelkek üdvössége”. Az egyház által a börtönlelkészi szolgálatba delegált áldozópap, diakónus, illetőleg lelkipásztori munkatárs az egyház egészének küldetésében részesedik. E tevékenysége a büntetés-végrehajtási szervezeten (a továbbiakban: bv. szervezet) belül olyan mértékben tekinthető igazán börtönlelkészi szolgálatnak, amennyiben saját megbízójának szándéka szerint a lelkek üdvösségének szolgálatát valósítja meg. A börtönpasztoráció szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy az üdvösség nincs fenntartva bizonyos csoportok vagy népek számára, hanem minden ember meghívást kap, hogy részesedjék benne. Az üdvösséget Isten adja, ugyanakkor az üdvösség a mi szabad együttműködésünket is igényli. Ahogy Szent Ágoston fogalmaz: Isten megteremtett téged nélküled, de nem üdvözít téged nélküled. A katolikus börtönlelkész az egyház nevében hirdeti és sajátos hivatása szerint szolgálja az üdvösséget. Ez a feladata és a felelőssége, és ennek megfelelően kell a helyét megtalálnia abban a büntetés-végrehajtási rendszerben, amely megteremti a szabad vallási életnek, mint emberi alapjog gyakorlásának a feltételeit és a történelmi egyházak számára biztosított státuszok által támogatja a börtönlelkészi szolgálatot, de annak tartalmát nem határozza meg. Mivel a börtönlelkészi szolgálat lényege szerint egyházi jellegű és felekezetspecifikus, ezért a vallásgyakorlással kapcsolatos feladatok nem utalhatók megkülönböztetés nélkül a börtönlelkészi szolgálat illetékességi körébe. A katolikus börtönlelkész kötelessége, hogy a bv. szervezetben az üdvösség elnyeréséhez nyújtsa az egyház segítségét, mégpedig egyházi hivatalának – áldozópap, szerpap, lelkipásztori munkatárs hivatásának – megfelelően.

Szénási Jonathan Sándor: A kérdésre részben adminisztratív, részben funkcionális választ kell, hogy adjak. Adminisztratíván valamennyien annak az egyházmegyének a lelkészi karába tartozunk, amelynek a területén az adott bv. intézet található. A bv. szervezeten belül pedig annak a bv. intézetnek a parancsnoki közvetlen állományába tartozunk, amelyben szolgálunk. Ezen túlmenően a Magyarországi Református Egyház próbálja összefogni és támogatni a társadalmi missziói szolgálatokat (börtön-, cigány-, hajléktalan-, házasság és családsegítő, iszákos, kórház-, menekült-, repülőtéri, siket-, táborigazgató, telefon és skype lelkigondozás, valamint vakmisszió), és segíteni, támogatni munkájukat. Az elmúlt években a Református Missziói Központon, 2022. január 1-jétől

a Református Szeretetszolgálaton keresztül. Feladataink már funkcionálisak: a felekezetünkhöz kötődők számára istentiszteletek, bibliaórák tartása; a hozzánk forduló felekezettől független meghallgatása, egyéni lelkigondozása; a más felekezethez kötődő személyekhez bejáró önkéntesek tevékenységének koordinálása. A felelősségünk mindenekelőtt Isten előtti felelősség, ahogy Jézus az utolsó ítéletről mondja: „*Ha eggyel nem cselekedtétek meg a legkisebbek közül, velem nem cselekedtétek meg.*” (Máté 25).

A bv. szervezet személyi állományának lelkigondozása beilleszthető-e a börtönlelkési szolgálat feladatai közé, illetőleg a gyakorlatban az hogyan valósul meg?

Dr. Stift Zoltán: Azt tapasztalom, hogy ez nem csak lehetőség, de egyfajta „elkerülhetetlen” velejárója a bv. szervezetben való jelenlétünknek. A fogvatartottak körében kétségtelenül nagyobb a szükség és erősebb az igény a börtönlelkész támogató jelenlétére, mint a személyi állomány körében. Az evangéliumi üzenet is kifejezetten arra bátorít, hogy ne hagyjuk el azokat, akik börtönbe zárva, a lelki és fizikai elhagyatottság terhét hordozzák. Ugyanakkor az elmúlt években egyre több fórumon merült fel annak gondolata, hogy a börtönlelkési szolgálat jogi keretei igazodjanak ahhoz az általános tapasztalathoz, mely szerint a bv. szervezetben dolgozók szívesen veszik igénybe a börtönlelkész szolgálatát például keresztelések, házasságkötések, temetések alkalmával, illetve fordulnak lelki tanácsért ahhoz a lelkipásztorhoz, akivel a munkahelyen személyes kapcsolatban vannak. A katolikus egyház részéről már a korábbi börtönlelkési vezető, Bíró László püspök úr is időszerűnek látta a tudatos nyitást az állományi tagok felé. Ennek jegyében valósultak meg a pandémiát megelőző években a mátraverebély-szentkúti zarándoklatok a személyi állomány részvételével. Berta Tibor dandártábornok úr, az új börtönlelkési vezető püspök szintén szorgalmazza, hogy a lelkek üdvösségének szolgálatát lehetőség szerint egyre inkább terjesszük ki a fogvatartottakon túl, a börtönökben dolgozók körére is. A bv. szervezet személyi állományi tagjainak ugyanis – a hivatásos katonák életviteléhez hasonlóan – sajátos munkája alig engedí meg, hogy a lakóhelyük szerinti plébániájuk életébe aktívan bekapcsolódjanak. Mindez indokolja, hogy a bv. szervezettel együtt gondolkodva, az állományi tagok lelki támogatásának akár új formáit is megkeressük.

Szénási Jonathan Sándor: A személyi állomány lelki gondozása beilleszkedik a börtönlelkész feladatai közé, és habár ez taxatívén nincs benne a börtönlelkési szolgálatról és missziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendeletben, mégis úgy vélem, hogy ők is ugyanolyan emberek, mint bárki más, és

adott pillanatban lelkigondozásra szorulhatnak. Itt is nagyon fontos a lelkészi titoktartás, mely a megbízhatóság alapja.

Erdélyi Csaba: A börtönlelkészi szolgálat a korábbi missziós gyakorlatok alapján a fogvatartottakra fókuszálva jött létre. A gyakorlati megvalósulás viszonylag korán felismertette a börtönlelkészekkel a bv. szervezet személyi állományára vonatkozó lelkigondozói szükségletet, azonban a paradigmaváltás még nem történt meg. Az egyes börtönlelkészek teológiai gondolkodása határozza meg, hogy milyen mértékben figyelnek a személyi állomány lelki gondozói szükségleteire, ugyanakkor a bv. szervezetben nincs szabályozott módja ennek a tevékenységnek, ahogy arra Szénási Jonathan Sándor rámutatott, az IM rendelet nem tartalmazza ennek jogszabályi háttérét. A börtönlelkészek központi munkaköri leírásában ugyan rögzítésre került, hogy a börtönlelkész „*igény esetén ellátja a személyi állomány tagjainak egyéni lelki gondozását*”, viszont ennek nincs a szervezeti struktúrában meghatározott feltételrendszere. Ezzel együtt a börtönlelkészek – teológiai gondolkodásuk függvényében – igény esetén lelki gondozói beszélgetésekkel segítik a személyi állomány tagjait, továbbá felkérés alapján egyházi szolgálatot végeznek a személyi állományi tagok családi és egyéb ilyen szolgálatot igénylő eseményein.

Faith Ákos Áser: Börtönlelkészként örömmel tapasztalom, hogy a személyi állomány körében is megfogalmazódik az igény a spirituális tartalmak, és az esetemben nagy valószínűséggel a többségi társadalom vallásgyakorlatától eltérő zsidó hagyomány megismerése iránt. Eleddig egy bv. intézetben szolgálatot teljesítő személyi állományi taggal ültünk le viszonylagos rendszerességgel beszélgetni, és úgy érzem, a folytatásra, vagy akár e találkozások számának, időtartamának, illetve a tárgyalt témák körének bővítésére is mutatkozik igény. Ehhez azonban mindenképpen fontos lenne a foglalkozások megfelelő kereteit kijelölni, elsősorban a bevett gyakorlattá emelhető találkozások megszervezéséhez elengedhetetlenül szükséges, a résztvevő felek mindegyikének megfelelő, rendszeres időpontok meghatározásával.

Vallási részlegek létrehozásának terén mit mondanak a tapasztalatok, ezen a téren milyen eredményeket könyvelhetünk el?

Dr. Stift Zoltán: Sajnos a koronavírus-fertőzés miatti korlátozások időszaka minden közösségépítő törekvést visszavetett, így a vallási részleg keretei között végzett építkező munkát is erősen hátráltatta. Ahogy általában a speciális részlegek, így a vallási részleg is hozzájárul ahhoz, hogy személyre szabottabb,

és így nyilvánvalóan hatékonyabb legyen a fogvatartottakkal végzett munka. A vallási részlegek kialakítása, működtetése szempontjából az utóbbi időszak fontos változása, hogy a fogvatartottakra egyre jellemzőbb a vallási sokszínűség, olykor megosztottság. Így nem mindig egyértelmű, hogy egy adott vallási részleg pontosan mely vallások hívei számára jelenthet igazi támogatást. Intézetünkben a részleg lelki vezetője mindig katolikus bv. lelkész volt, de a részleg életét nyitottan, ökumenikus jelleggel szerveztük a keresztény hit és erkölcs alapján. A „regula”, azaz a fogvatartottakkal együtt fogalmazott etikai kódex is ebben a szellemben készült azzal a meggyőződéssel, hogy a keresztény életesség nem szünteti meg semmit abból, ami igazán szép és érték, hanem „csak” természetfölötti tartalommal tölti meg, és az üdvösség, az örök élet távlatába helyezi azt, ami tiszta és emberi. Személy szerint én minden várakozáson felül jó tapasztalatokat tudtam gyűjteni, bár korábban magam kicsit tartottam attól, hogy a 60 fős létszámot meghaladó vallási részlegen belül sikerülhet-e megfelelő légkört kialakítani, de ez – jórészt a részleget vezető reintegrációs tiszt szakmai felkészültségének és lelkiismeretes hozzáállásának köszönhetően – sikerült. A vallási részleg a szellemi életre nyitott és erkölcsi felemelkedésre törekvő fogvatartottak számára teret adhat a börtönben töltött idő épületes felhasználására, a lelki erősödére. Az ilyen természetű gyümölcsök azonban lassan érnek, illetve, ha hosszú távon vannak igazi sikerek, akkor azok a természetfölötti távlat horizontján jelennek meg. Eredményeikről tehát nem merek beszélni, hacsak nem tekinthető már eredménynek az is, hogy tudomásunk szerint vannak olyan vallási részlegről szabadult személyek, akik most szép, rendezett életet élnek. Igazán szép feladatnak tekintetem, és örömmel éltem a lehetőséggel, hogy a vallási részlegen lévő emberek számára – tartozzanak bármilyen felekezethez – az egyház tanításából rendszeresen megosszam azt, ami számukra erőforrás lehet a mindennapi megújuláshoz. E törekvésemet a fogvatartottak többnyire őszinte nyitottsággal és hálával fogadták. Intézetünk vallási részlegében a koronavírus-járvány passzív időszaka után szeretnénk újraéleszteni a két-három éve bevált gyakorlatokat, viszont a korábbinál kisebb létszámú közösség építését tervezzük. A vallási részlegen elhelyezettekkel való foglalkozást akár szellemi felüdülésként is megélheti a börtönlelkész, hiszen egy válogatott társaság, összekovácsolt csoport, akik részéről viszonylag sok a pozitív visszajelzés. A munka értelme kézzelfogható. Ezért kell tudatosítani, hogy a vallási részlegen végzett intenzívebb pasztoráció nem vonhat el mértéken felüli időt és figyelmet a „rendes” lelkigondozástól. A katolikus egyház pasztorációjának mindig van egy bizonyos „népi” jellege a keresők és az „átlagos krisztushívők” felé való nyitottság értelmében. Ezért a katolikus lelkipásztorokodást szükségszerűen jellemzi a megértő türelem az elköteleződés útján éppen csak elindult

személyek iránt is. Intézetünkben a vallási részlegen élőkkel folytatott munka mellett ezért mindig fontosnak tartottuk, hogy a fogvatartottak széles körben részt vehessenek a vasárnapi szentmiséken, illetve alkalmuk nyíljon rendszeres kapcsolatot tartani a börtönlelkésszel akkor is, ha például a vallási részleg szigorúbb házirendjét nem kívánják vállalni.

Szénási Jonathan Sándor: Úgy gondolom, hogy a vallási részlegeket azért hozták létre, hogy a magukat hívőnek mondó fogvatartottaknak könnyebb legyen. Én úgy látom, hogy olyan konkrét programokra, mint a lelkigyakorlatos hét vagy a ramadán-böjt valóban érdemes egy részlegre helyezni az érintett fogvatartottakat, mert így ők is könnyebben el tudnak mélyedni az áhítatban, és a felügyeletnek is sokkal könnyebb odafigyelni az eltérő napirendjükre. Azonban, mikor Baracsán szóba került egy APAC-részleg létesítésének gondolata, azt több okból sem javasoltam. Egyfelől a hívők egy bv. intézetben belüli burokkba kerülnek, ami kontraproduktív a bizonyágtételük, a többiek előtti személyes példaadásuk szempontjából. Másfelől a reintegrációs tisztek a normál részlegeken is többnyire ugyanezekre az emberekre számíthatnak, hogy zárkafelelősökként segítsenek a zárkákban belüli kisebb feszültségek oldásában, a nagyobbak jelzésében, így megnehezítjük munkájukat. Végül felmerül annak a veszélye, hogy mivel hosszútávon előnyökkel járhat a vallási részlegre való bekerülés, törvényszerűen egyre több alakoskodó próbál bekerülni, és a részleg egyre kevésbé tudja betölteni eredeti feladatát.

Erdélyi Csaba: Mindenképpen üdvözlendő ezen részlegek léte, működtetése, ugyanakkor az eredményeket nagyban befolyásolja az ott elhelyezett fogvatartottak őszinteségének mértéke. Azokban a bv. intézetekben, ahol a börtönlelkészek evangélikus lelkészek, nincsenek vallási részlegek. A hozzám eljutott különböző beszámolók alapján a vallási részlegeken megvalósuló reintegrációs tevékenység eredményessége nem mutat egységes képet. Ennek elsődleges okát a vallásgyakorlásra vonatkozó személyes fogvatartotti attitűd vizsgálatában, a vallásos meggyőződés valós meglétének a nem mérhetőségében látom.

Faith Ákos Áser: Vallási részlegről, mint a hagyományokhoz ragaszkodó, vagy az éppen e tradíciókhoz közeledő zsidó embereket egybegyűjtő részlegről leginkább a kóser étkeztetés biztosításával kapcsolatosan érdemes beszélni, ámbátor bv. jogi, szervezési szempontból szigorúan véve nem lehet ilyen értelemben speciális részlegről beszélni. Miután a kóser élelmiszerek elkészítése rendkívül szigorú odafigyelést és alapos felkészültséget igényel, az elítéltekhez napi rendszerességgel odakerülő élelmiszeradagok rabbinikus felügyeletét magam

látom el, különös tekintettel a fogvatartottak egyéb, speciális igényekből következő étkezési elvárásainak teljesítésére is. Ezzel összefüggésben a legnagyobb megelégedésemre minden esetben sikerült maradéktalanul teljesítenünk a zsidó vallásgyakorlat által kijelölt böjti napok követelményeit is. Itt érdemes hangsúlyoznom, hogy leplezetlen hálával tölt el a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektum személyzetének áldozatkész együttműködése, amelynek keretében töretlen elkötelezettséggel biztosítják a kóser élelmiszeradagok kezelését, illetve kiosztását az elítéltek számára.

Milyen vallási foglalkozások, fogvatartotti vallási programok kerültek megvalósításra a pandémia előtt és annak időszakában?

Dr. Stift Zoltán: Általánosságban elmondható, hogy a járvány bénító hatással volt a munkánkra, ahogy ezt a vallási részleg vonatkozásában már említettem is. Úgy látom, hogy a nagyobb egyházi ünnepek elmaradása nem járt olyan lelki kárral, mint a heti rendszerességgel „jól bejártott” foglalkozások, liturgikus találkozások hiánya, illetve korlátozott volta. A fogvatartottak cserélődése okán a szentmise és a csoportos foglalkozások évek alatt felépült közösségeit két év korlátozás után most szinte az alapoktól kell újrakezdeni. Mégis vigasztaló és érdekes tapasztalat, hogy az újrakezdetekhez már sokkal kevesebb idő is elegendőnek látszik. Számomra meglepő apró részlet például, hogy a védőmaszkhasználat eltörlése mennyire megkönnyíti ezt az újrakezdetet, a kapcsolatteremtésben mennyit számít látni egymás arcát. Fontos és váratlan tanulság, hogy a járványidőszakban megsokszorozott jelenlét a bv. intézetek belső televíziós hálózatán országos tapasztalat szerint nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Lelki gondozás szempontjából a személyes találkozás nem kiváltható és a csoportos együttlétek nem pótolhatók a modern elektronikus kommunikációval.

Szénási Jonathan Sándor: Az egyéni lelkigondozás folyamatos a bv. intézetben. A pandémia alatt a korlátozások erősödésével arányosan nőtt az egyéni meghallgatásokra való igény. A „saját” istentiszteletek folyamatosak a bv. intézetben. A pandémia alatt változó mértékűek voltak a korlátozások. Hol csak a maximális létszám volt korlátozva a kápolnában, hol csak épületenként lehetett istentiszteletet tartani, a karantén alá helyezett folyosókról pedig egyáltalán nem látogathatták a közösségi alkalmakat. Az együttműködési megállapodások keretében bejáró lelkészek és missziósok által tartott alkalmak a zárlat alatt teljesen szüneteltek, a korlátozások idején pedig Skype-csatornán keresztül folytak változó mértékű létszámplafon mellett. A korlátozások feloldása óta folyamatosan épülnek vissza a kápolnában tartott „külsős” alkalmak. A pandémia

előtt az étkezében tartott nagy helyi missziós alkalmak (imanapok, koncertek, színdarabok) még mindig szünetelnek. A más bv. intézetekkel közösen tartott alkalmak, mint például a Fogvatartottak Országos Imanapja, vagy a fogvatartottakkal és közvetlen családtagjaikkal közösen tartott családi istentiszteletek még mindig szünetelnek. A pandémia előtt a bv. intézeten kívül tartott programok (Bibliamúzeum, Csatkai búcsú, egyházi konferenciák, Evangélikus Múzeum, hangversenyek, Kisfogház, Terror Háza, Zsidó Múzeum meglátogatása stb.) egyelőre még nem tervezettek. A pandémia előtt rendszeres „családi kapcsolat erősítő tábor” a 2022. évre még nem került ütemezésre. Mindössze az 1944-től gazdátlan kápolnásnyéki zsidó temető takarítását tudtuk folytatni a pandémia alatt is, mivel a temető kerített, és a jóvátételi munkán részt vevők nem érintkeznek senki kívülállóval.

Erdélyi Csaba: A személyes szakmai tapasztalataim is ezt mutatják, de általánosságban elmondható, hogy a vallási foglalkozások kereteit adó szabályozás mozgásterét a börtönlelkészek maximálisan kihasználják. Ebben a börtönlelkészek mellett külső partnerek is részt vesznek: különböző missziós szervezetek állandó együttműködése mellett a bevett egyházak képviselői rendszeresen vagy eseti felkérés alapján. A vallási foglalkozások a teljesség igénye nélkül és az adott bv. intézet sajátosságait figyelembe véve lehetnek istentiszteletek, szentmisék, biblia- és hittanórák, lelkigondozói beszélgetések. Kiemelt szempont, hogy a börtönlelkészek a szolgáltatukat ökumenikus szellemben végzik, ez a szervezés és koordinálás szempontjából nemcsak a kereszténységre, hanem valamennyi vallásra vonatkozik. E tevékenységből két vallást szeretnék kiemelni: az egyik a zsidóság, amelynek speciális étkezési igényeit is biztosítani tudjuk néhány intézetben, továbbá a különböző ünnepekhez kötődő speciális szokások gyakorlására is találunk lehetőséget. A másik az iszlám, amely esetében kiemelten kezeljük a Ramadán havi böjt időszakát, megteremtve az előírások szerinti vallásgyakorlás lehetőségét. A pandémia idején a börtönlelkészek kizárólag a személyes lelkigondozás és a kiscsoportos foglalkozások lehetőségével élhettek. Nagy segítséget jelentett a bv. intézetekben működtetett zárt láncú televíziós csatornák vallási célzatú használatának a lehetősége, a külső forrásokból származó, illetve felajánlott videós összeállítások, továbbá a külső közreműködők videós kapcsolatokon keresztül végzett szolgálata.

Faith Ákos Áser: A pandémiás időszak sajnálatos módon a börtönlelkészi szolgáltatásra is rányomta a bélyegét, különös tekintettel a csoportos foglalkozások megrendezésére, amely – különösen a járványhelyzet legnehezebb időszakában – csaknem teljesen ellehetetlenült. Mindez ráadásul éppen egy olyan

időszakban történt, amikor az elítélteknek a fogvatartotti lét nehézségei mellett a pandémiás helyzet jelentette lelki terheket, stresszt és bizonytalanságot is kezelniük kellett. Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a járvány előidézte kedvezőtlen körülmények alkalmat teremtettek az elmélyedésre, önfejlesztésre, illetve az igazán fontos dolgok felismerésére és előtérbe helyezésére is. Mindezt igyekeztem mindvégig tudatosítani az elítéltekben, akikkel a csoportos találkozók helyetti személyes beszélgetések alkalmával sikerült még a megszokottnál is jóval tartalmasabb, mélyebb eszmecserékbe bocsátkoznom.

Milyen az együttműködés a társ történelmi egyházakkal, missziós szervezetekkel, valamint a bevett és be nem vett egyházi szervezetekkel?

Dr. Stift Zoltán: Sok fórumon elmondtam már, hogy a papszentelésem óta eltelt időben a büntetés-végrehajtás keretei között szereztem az ökumenikus, illetve a vallásközi dialógus és kölcsönös segítségnyújtás legszebb tapasztalatait. Ez érvényes a börtönlelkészi szolgálatban szerepet vállaló egyházakra épp úgy, mint azokra, amelyek a bv. szervezettel kötött együttműködési megállapodások alapján látogatják, támogatják saját híveiket. A katolikus lelki gondozás megoldottsága sok bv. intézetben például szinte kizárólag a református egyház által delegált börtönlelkésznek köszönhető, aki lelkiismeretesen munkálkodik azon, hogy lehetőleg minden fogvatartott megkapja a szükséges lelki támaszt saját egyházától akkor is, ha annak az egyháznak abban az adott bv. intézetben nincs hivatalból képviselője. Ugyanezt teszik természetesen a katolikus börtönlelkészek is a történelmi és a nem történelmi egyházak, vallási szervezetek vonatkozásában. Az ilyen együttműködés a bv. intézetekben szükségszerű és elsősorban lelkiismereti kötelezettség. Kérdés azonban, hogy az egyre sokszínűbb vallási jelenlét aktív támogatása mennyiben akadályozza a saját egyházi szolgálat ellátását. Természetes, hogy utóbbi kötelezettség határt szab az egyéb vallási és karitatív szervezetek munkájában való szerepvállalásnak. A delegáló egyház nevében végzendő egyházi szolgálatról esetleg idegen feladatellátás nem vonhat el időt és figyelmet a saját küldetés teljesítésétől. Ez a katolikus fogvatartottak viszonylagos nagy száma, illetve a katolikus börtönlelkészek relatív kis száma miatt hangsúlyosan jelentkező kérdés a Magyar Katolikus Püspöki Kar által felügyelt és irányított börtönpasztoráció vonatkozásában.

Szénási Jonathan Sándor: A Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet vonatkozásában tevékenykedő tizenhat együttműködő szervezetből nyolcan kívántak élni a Skype-foglalkozások lehetőségével, illetve a református egyházat én személyesen képviseltem. Sajnos több bejáró is a pandémia

áldozatává vált. Az újraindulás csupán egy együttműködő partner számára vált bizonytalanná, a többiek folyamatosan építik vissza a missziós alkalmait.

Erdélyi Csaba: Az előző válaszomban is érintettem ezt a kérdéskört: a társegyházakkal való együttműködés zökkenőmentesnek mondható. Ebben vannak kiemelkedő példák, és vannak olyan helyzetek is, amelyek fejlesztésre szorulnak, de általánosságban elmondható, hogy az ökumenikus gondolat e téren megvalósul. Azokkal a missziós szervezetekkel működünk együtt, amelyekkel erre vonatkozóan országos vagy helyi szintű megállapodásunk van. Ezek a megállapodások szabályozzák a missziós szervezetek bv. intézeteken belüli tevékenységét, a megvalósulást a börtönlelkész koordinálja. A bevett és be nem vett egyházakkal – amennyiben nincs országos szintű együttműködés – a bv. intézeti együttműködés eseti jellegű a fogvatartotti igények alapján.

Faith Ákos Áser: Amint az engem a jelenlegi pozíciómba jelölő Egyesült Magyarországi Izraelita Hitközségnek, úgy személy szerint nekem is kiválónak mondható a kapcsolatom a többi egyházi személlyel, missziós partnerszervezet munkatársával egyaránt.

A növekvő számú, nem magyar állampolgárságú fogvatartott vallásgyakorlásának biztosítása mi módon történik, célja-e az egyháznak ezen fogvatartottak esetében az evangelizáció?

Dr. Stift Zoltán: E kérdésre először is sajátosan katolikus áldozóapként szerzett tapasztalataimra támaszkodva szeretnék válaszolni. Az egyéni és közösségi vallásgyakorlás vonatkozásában is látszik, hogy a katolikus egyház nemzetek felettsége miatt a nemzeti és nyelvi különbözőség jelentősége viszonylag kisebb akadályt jelent. Különösen, ha kifejezetten katolikus keresztényekről vagy a katolikus egyházhoz hitben közeli hitvallású fogvatartottakról van szó, mint például a keleti keresztény egyházakhoz tartozók esetében. E fogvatartottaknál a kommunikáció „nyelve” a közös hit például a szentmiseáldozat misztériumával, vagy a bűnbánat szentségével kapcsolatban. A nyelvi nehézségek súlyosságát ezzel együtt sem lehet vitatni. Különös nehézség, hogy nem látszik olyan közös nyelv, amely érdemi megoldást jelentene, mert a soknemzetiségű fogvatartotti populáció úgy soknyelvű, hogy jellemzően csak a saját anyanyelvén tud kommunikálni. Ráadásul az esetleges tolmácsolás lehetősége is nagyon problémás a lelki gondozás feltételét jelentő bizalmi légkör és diszkreció szempontja miatt. Személyes tapasztalatom az, hogy lelkipásztori szempontból a nyelvi eltérések akkor jelentenek valóban leküzdhetetlen akadályt, ha

az idegen nyelvűséggel mély kulturális és vallási különbségek is együtt járnak. Nem önmagában a külföldiek számának növekedése, hanem a gyökeresen más kultúrát képviselő fogvatartottak növekvő számú megjelenése vet fel igazán fogós kérdéseket. Mit jelent egy Magyarországon történelmiként ismert felekezet képviselője egy merőben más világlátásban, hit- és erkölcsi rendszerben nevelkedett fogvatartott számára? Ami az evangelizációs elkötelezettséget illeti, a katolikus egyház szándéka a jogszabályi iránymutatással összhangban a jogos és józan fogvatartotti igényekre igyekszik választ adni. Az egyház szolgálatát kérő rabokban Krisztust látjuk, aki a végítéletkor azt mondja a jobbán állóknak: „*Börtönben voltam, és meglátogattatok*”. Nem tagadhatjuk meg senkitől a meggyőzésünk szerinti igazságot és az ennek megfelelő lelki élet lehetőségét, de – ahogy Ferenc pápa emlékeztet – az egyház vonzás révén gyarapodik, nem pedig prozelitizmus által.

Szénási Jonathan Sándor: A külföldi fogvatartottak között vannak keresztyének is. Őket igyekszem ellátni anyanyelvükön nyomtatott Bibliával, illetve vallási irodalommal. A nem keresztyén, de valamilyen valláshoz kötődő (többnyire muszlim) fogvatartottak részére a bv. intézettel együttműködve igyekszünk biztosítani, például a sertésmentes vagy vegetáriánus étkezést, vagy a Ramadán idején a közös elhelyezésben az eltérő napi- és zárkarendet. A külföldi fogvatartottak jelentős részénél a nyelvi nehézségek miatt szóba sem kerülhet az evangelizáció kérdése.

Erdélyi Csaba: Tisztázni kell azt a kérdést, hogy mi az egyházak szándéka a börtönlelkészi szolgálat működtetésével. Nem lehet egységes választ adni erre a kérdésre, mert az egyházak teológiai gondolkodása különbözik e tekintetben. Abban minden egyház egyetért, hogy jelen kell lenni a börtönökben, de hogy ez a meglévő egyháztagok támogatását jelenti-e csupán, az evangelizáció lehetőségét vagy valami mást, ebben nem egységesek az álláspontok. A magyar nyelvet nem beszélő fogvatartottak esetében a lelkészek többsége beszél megfelelő szinten egy-két idegen nyelvet, azonban jellemzően megvannak azok a csatornák is, amelyekeken keresztül külső segítséget lehet kérni a fogvatartotti igény szerinti anyanyelvi közreműködő eseti együttműködésére.

Faith Ákos Áser: Miután a hagyományos zsidó felfogás szerint a börtönök olyan intézmények, amelyek azon túl, hogy biztosítani tudják a kellő védelmet a társadalom egésze számára azáltal, hogy a bűnelkövetőket nem engedik szabadon mozogni, egyúttal alkalmat teremtenek a rehabilitációra is. Meggyőződésem szerint ezért fontos lehetővé tennünk az elítéltek számára, hogy minél

szorosabb kötelékeket alakíthassanak ki saját hagyományaikkal, és az azokban megfogalmazott fennkölt morális alapelvekkel. Ennek megfelelően kellő érzékenységgel és empátiával kell megkísérelnünk mindnyájukat felkészíteni a szabadulásuk után őket váró időszakra, amelyben – a reményeink szerint – immár törvénytisztelő állampolgárokként kezdhetnek új, becsületes életet. Ez érvényes hazánk állampolgáira és a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott külföldi zsidó származású elítéltekre egyaránt. Igyekszem valamennyi lehetőségől a legtöbbet kihozni, ezért nem különböztetem meg az elítélteket az állampolgárságuk alapján.

Hogyan látják a bv. intézeteken belüli vallásnélküliség jelenlétét és a nem történelmi egyházak térnyerésének kérdését?

Dr. Stift Zoltán: Úgy tűnik, hogy az ateista ideológiák visszaszorulásával a gyakorlati materializmus vált a vallások nagy alternatívájává. Ez az emberi élet pusztán e világi célok és szempontok szerinti berendezésének ideológiája. Jellemzi a lét mélyebb dimenzióinak tagadása, vagy legalábbis az azokról való megfélemlítés. Nem fontosak a kapcsolatok, a lelki és vallási értékek, viszont fő szabálynak marad az erősebb uralma a gyöngébb fölött. Az emberi méltóság helyébe a hasznosság lép. Az egész társadalmat az önzés jellemzi, mely miatt a mértéktelen fogyasztás örvényében fuldoklik. E gondolkodásmódban a szenvedés értelmetlen és kiiktatandó, annyira, hogy ennek érdekében az embernek joga van önmagát is elpusztítani. Ez a materialista eszme rejtetten vagy nyíltan a bv. intézetek lakóinak lelkében is jelen van mint kísértés vagy mint irányelv. Mégis azt tapasztalom, hogy a fogvatartottak készek befogadni az egyház materializmusra adott válaszát, és nyitottak arra a természetfölötti életre, melyre a keresztény tanítás meghívja őket, meghív minket. A történelmi és nem történelmi egyházak megkülönböztetése a katolikus lelkigondozás gyakorlata szempontjából kevésbé meghatározó. Ennek hátterében a katolikus teológia reflexiója van, miszerint egy egyház van, mellyel teljes közösségben csak a katolikus krisztushívők vannak ugyan, de – saját közösségének történelmi múltjától szinte függetlenül – minden megkeresztelt a tagja. A nem katolikus keresztények tehát mind partnerek az ökumenikus dialógusban. A lényeg a szeretet parancsa, mely keresztények és nem keresztények, történelmi és nem történelmi egyházak között is megköveteli a kölcsönös figyelmet, tiszteletet és türelmet. Nem magától értetődő, de mégis megfigyelhető, hogy a vallásgyakorlás, illetve a „manipulációmentes” vallási igények lényegében nagyon hasonlítanak a börtönök falain belül és a szabad társadalomban. Ezzel összecseng, hogy a vallási hovatartozás arányai sem látszanak eltérni a bv. intézetekben attól, amit e tekintetben a kinti

felmérések eredményei mutatnak. Így az is természetes, hogy a bv. intézetekben sem ritka a kérdésben szereplő vallástalanság, illetve a bejegyzett felekezetek egyikéhez sem kötődő vallásosság jelenléte. Objektív igazodási pontnak leginkább a népszámlálások alkalmával mért statisztikai adatok tekinthetők. Az így vázolt vallási térképet érdemben csak a külföldi fogvatartottak vallási „máshova tartozása” rajzolja át. E szempontból viszont a külföldi fogvatartott származási országának vallási adatai segíthetnek tárgyilagos képet alkotni.

Szénási Jonathan Sándor: A vallástalanság véleményem szerint a motiválatlanság része, egyik megjelenési formája. Sajnos sok fogvatartottunk egyszerű ösztönszinten éli kint az életét: legyen mit enni, inni, cigi, kávé, pia, nő... Ezekből kettőt „alanyi jogon” megkap a bv. intézetben. A másik kettőt valahogy megszerzi magának. A harmadik kettőről pedig álmodik nagyokat... Ha sikerül ebből kikököteni és valamivel motiválni, már elindulhat benne egy belső változás, ami kialakíthat benne egy olyan értékrendet, ami kiemeli az ösztönszintről. Isten ígését én ilyen átformáló erőnek tapasztaltam meg. Én magam református lelkipásztor vagyok, képességem és lehetőségeim keretein belül igyekszem mindent megtenni, ami rajtam áll, de az igazi gondnak nem azt látom, ha valaki egy másik felekezetben talál otthonra a bv. intézetből való szabadulása után, hanem azt, ha megmarad az ösztönszinten, és a szabadulása után néhány hónappal újra a befogadó zárkában találkozom vele...

Erdélyi Csaba: Általános és tudományos módszerekkel is alátámasztható tapasztalat, hogy a vallásnélküliség kisebb arányban van jelen a zárt intézményekben – így a bv. intézetekben is –, mint a társadalomban. Ez felelősséget, de lehetőséget is jelent a börtönlelkészeknek, amelynek kezelése teológiai gondolkodásmód és személyes attitűd függvénye. A nem történelmi egyházak térnyerése szinte magától értetődő, ugyanis ezeknek a közösségeknek teológiai gondolkodásukból adódóan más a missziós karaktere. Az ökumenikus szellemiség jegyében a börtönlelkészek e közösségek térnyerését nem riválisnak, hanem inkább komplementernek tekintik a maguk szolgálatának összefüggésében.

Faith Ákos Áser: A zsidó hagyomány értelmében mindannyiunk elsődleges feladata, hogy valamennyi tettünkkel, a Teremtő akaratával szoros összhangban, a társadalom javát szolgáljuk. Ám szomorú tapasztalataink fényében fel kell ismernünk az a tény, hogy évről-évre fájdalmasan sokan fordítanak – remélhetőleg csupán ideiglenesen – hátat a zsidó-keresztény hagyomány örök értékeinek, a tisztesség útjának. Ezzel összefüggésben szilárdan valljuk, hogy

e megtévedt társainkat minden erőfeszítésünkkel meg kell próbáljuk visszatéríteni az igazság ösvényére, és nem szabad feladnunk a reményt, hogy elérkezhet a pillanat, amikor a legtöbbjük, belátva hibáit, a korábnál jobb, teljesebb életet választ a maga számára. Éppen ezért nem ér váratlanul a vallástalanság, ami – a fentieknek megfelelően – véleményem szerint az első számú eredője annak a méltatlan helyzetnek, ami a találkozásinkra is alkalmat teremt. Nekem az a legfontosabb feladatom, hogy a vallástól való távolságot a spirituális értékekhez és célokhoz fűződő meghitt közelséggé változtassam.

Az egyházuk részéről a továbbiakra milyen jövőbeni célok fogalmazódnak meg?

Dr. Stift Zoltán: A fő cél mindig, így a jövőre nézve is, a lelkek üdvösségének szolgálata. A Magyar Katolikus Püspöki Kar napirenden tartja a kérdést, hogy ezt miként lehet a mai Magyarországon leghatékonyabban megvalósítani a bv. intézetekben. A börtönpasztorációról szóló időszerű megbeszélések témái között az állományi tagok katolikus lelki gondozása éppúgy jelen van, mint a katolikus börtönlelkészt nélkülöző bv. intézetekben fogvatartottak vallásgyakorlása, vagy a lelki gondozás munkájára vállalkozó önkéntes papok és civilek országos szintű megszervezése.

Szénási Jonathan Sándor: A Magyarországi Református Egyház 2022. január 1-jével a missziót határozta meg egyházunk legfontosabb céljának.

Erdélyi Csaba: A Magyarországi Evangélikus Egyház börtönlelkészi szolgálatának vezetőjeként elmondhatom, hogy az egyházam jellemzően az általam megfogalmazottakat tekinti céloknak e kérdéskörben. Alapvetőnek tekintem a nyitást a bv. személyi állománya és általában a rendvédelmi ágazat személyi állománya felé. A korábban említett paradigmaváltás előkészítésére mind a saját egyházam, mind pedig a társegyházak felé határozott lépéseket teszek. Az egyházamban is többször előkerült már az utógondozás kérdése, első sorban ennek intézményes formájára vonatkozóan kell megtennünk a megfelelő lépéseket.

Faith Ákos Áser: Azt hiszem a legfontosabb, hogy a legteljesebb módon ki tudjuk használni azt a lehetőséget, amit a börtön olyan intézményként adhat, ahol a társadalom védelme mellett ideális esetben az elítéltek teljes rehabilitációja is megvalósulhat. Úgy gondoljuk, hogy mindenki számára adott a megtérés, a bűnbánat lehetősége. Ezért azon kell igyekeznem, hogy amikor a gondjaimra bízott elítéltek ismét kilépnek a szabad világba, immár valamennyien

törvénytisztelő állampolgárokként kezdhessenek új, becsületes életet. A jövőre vonatkozóan is ezt tekintem első számú feladatomnak. Ebben, a Teremtőnek hála, az eddigi tapasztalataim alapján a hazai bv. intézetek is készek minden segítséget megadni számomra.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kovács M. (2022). A Börtönlelkészi Szolgálat múltja, jelene és jövője egy rendhagyó interjú keretében bemutatva. *Belügyi Szemle*, 70(SI4), 120–136. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.7>